

ВИЯВ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається поняття творчої активності особистості, джерела, види та вияв її у професійній діяльності. Розкривається суть підходів до розуміння природи творчої активності особистості та висвітлено результати емпіричного дослідження творчої активності у студентів.

Ключові слова: креативність, творчість, творча активність, творча діяльність, самоактуалізація.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день пріоритетного значення набуває творчий підхід у професійній діяльності особистості. У будь-якій діяльності застосування творчого підходу може позитивно вплинути на її результативність та ефективність.

Розглядаючи креативність як джерело і засіб ефективної самореалізації та самоактуалізації особистості, необхідно знати основні рушійні сили (мотиваційні регулятори креативності), що спонукають людину до здійснення творчої діяльності.

Творча активність розглядається як потужний арсенал мотиваційних сил особистості, який проявляється в готовності до здійснення творчої діяльності, вирішення нестандартних завдань, подолання звичних норм та способів дій. Виявляється динаміка розвитку творчої активності особистості з урахуванням вікових особливостей та соціальних детермінант. Тому дуже важливим є формувати та розвивати творчу активність особистості з раннього віку.

Стан дослідження проблеми. Одиницею творчості в психологічному вимірі діяльності є творча активність особистості. Підтвердження цього факту є у наукових дослідженнях багатьох вітчизняних дослідників, зокрема, С.Д. Максименка, В.О. Моляко, Д.Б. Богоявленської, Н.В. Вишнякової, В.М. Дружиніна, Я.О. Пономарьова та ін.

Дослідженнями підходів щодо розуміння суті творчої активності особистості займалися такі науковці як В.О. Енгельгард, В.М. Вільчек (психогенетичний підхід), В.Є. Чудновський, В.М. Дружинін (соціальний підхід), О.Л. Галін, В.М. Дружинін (“чуттєво-емоційний” підхід), В.А. Роменець (аксіологічний (ціннісний) підхід), Л.С. Виготський, О.Н. Лук, О.О. Леонтєв (діяльнісний підхід), З. Фрейд, А. Адлер, К. Юнг, Г. Ассаджіолі, Г. Оллпорт, К. Роджерс, А. Маслоу (мотиваційний підхід).

Узагальнене пояснення природи творчої активності відображено в роботах вітчизняного дослідника С.Д. Максименка. Він вбачає у ній ґрунтовний атрибут психічного загалом, пояснюючи це такими механізмами психіки, як проектування й опредметнення; креативність виступає як визначальна й вихідна функція існування психіки людини [12, с. 37].

Науковець Я.О. Пономарьов розглядає творчий процес в контексті інтелектуальної діяльності особистості [12, с. 43].

Представники глибинної психології і психоаналізу вважають, що в основі творчості лежить специфічна мотивація, яка спрямовує особистість до творчості та вказує на мотиваційну природу творчості [11, с. 123].

Однак, незважаючи на представлені вище підходи до вивчення творчості та творчої активності особистості, це питання на сьогоднішній день є недостатньо опрацьованим та потребує подальшого розгляду у контексті врахування вікових аспектів для оптимізації впливу середовища та професійної діяльності для оптимізації впливу середовища на прояви творчості особистості.

Метою статті є розкриття сутності творчої активності та вияв її у професійній діяльності.

Творча активність – особистісне утворення динамічного характеру, що є комплексом інтелектуальних, емоційних, характерологічних властивостей, які дозволяють особистості продуктивно використовувати творчість у будь-якій діяльності. Розвиток творчої активності – процес прогресивних змін у часі і просторі, що відображається у кількісних, якісних і структурних перетвореннях особистості як цілісної системи і полягає в керованому розвитку її творчих здібностей та інтелекту на основі пробудження інтересу до творчої діяльності, оволодіння методами творчого здобуття знань, формуванням індивідуального стилю творчої поведінки [2].

Джерелом творчої активності особистості виступає потреба, що визначає її спрямованість на творчий процес. Потреба у здійсненні творчих перетворень – показник високого рівня особистості [5, с. 115-117].

Творча активність є складною, багатогранною і багатофункціональною психологічною складовою особистості, у якій виокремлюють її зовнішню та внутрішню складові. У структурі творчої діяльності внутрішня активність (доцільна воля) забезпечує зосередженість особистості та спрямованість її свідомості на об'єкти, які вона сприймає в процесі діяльності і про які вона думає і говорить. Найбільш повно ця властивість проявляється та реалізується в процесі подолання перешкод, які виникають на шляху досягнення особистістю поставленої мети.

Здатність до творчості пов'язана з двома особистісними властивостями: пізнавальною мотивацією і чутливістю особистості до побічних утворень (думок, образів, почуттів), які виникають у процесі мислення. Творчий процес включає такі етапи: підхід до проблеми (активною є свідомість), етап вирішення (активним є несвідоме), відбір та перевірка рішення (активною є свідомість) [10].

У психологічній науці склались різні підходи щодо розуміння природи творчої активності особистості. Зокрема виділяють:

- психогенетичний підхід (В.О. Енгельгард, В.М. Вільчек) – кожна людина має певний рівень природної обдарованості творчими здібностями. Творча здатність людини виступає як вроджена потреба та реалізується за допомогою механізму наслідування;

- соціальний підхід (В.Є. Чудновський, В.М. Дружинін та ін.) – оскільки людина народжується в світі соціальному, то процес її розвитку завжди супроводжується впливом соціокультурного середовища. Соціальне зумовлює творчі можливості людини, сприяє їх реалізації, або гальмує їх прояв;

- чуттєво-емоційний підхід (О.Л. Галін, В.М. Дружинін) – творчість передбачає внутрішню активність особистості, тому що супроводжується емоційно-чуттєвими реакціями особистості. Емоційні переживання можуть спонукати особистість до творчості або бути продуктом творчо-діяльної активності;

- аксіологічний (ціннісний) підхід (В.А. Роменець) – зміст творчості визначають цінності. Творчість є важливою лише тоді, коли виражається у позитивній продуктивності;

- діяльнісний підхід (Л.С. Виготський, О.Н. Лук, О.О. Леонтьєв) – внутрішня активність особистості, як правило, має прояв в її зовнішній (діяльнісній) активності, мета якої – перетворення світу через власну діяльність;

- мотиваційний підхід (З. Фрейд, А. Адлер, К. Юнг, Г. Ассаджіолі, Г. Олпорт, К. Роджерс, А. Маслоу та ін.) – до творчої активності особистість спонукає певний тип мотивації, тому творчість породжується специфічними внутрішніми прагненнями людини [12].

Кожен із зазначених підходів послуговував подальшому вивченню феномену творчості та сприяв розробленню основних концепцій творчості сучасними дослідниками.

Отже, варто зазначити що до творчості людину спонукають пізнавальні потреби; роль інтелекту для творчості полягає в його здатності виконувати адаптивну функцію, створювати гнучку і водночас стійку рівновагу в поведінці людини. Існує єдність логічного та інтуїтивного в творчому процесі, що підтверджує однаково важливу роль як свідомих так і несвідомих компонентів творчості; творчість досягається тоді, коли несвідомі ідеї проникають в свідомі твердження. Важливе місце в творчості займають емоційні переживання (афективний компонент творчості), які спрямовують творчий процес. Рівень прояву творчості залежить від особистісних якостей та від характеристик середовища. Попереднє створення продуктів діяльності є можливим тільки завдяки творчій уяві. Створення нового творчого продукту залежить від особистості творця та сили його внутрішньої мотивації; мотиваційна сфера особи виступає одним з найважливіших компонентів її творчого потенціалу. Творчі продукти можуть бути різноманітними за своєю природою: створення музики, поеми або картини, нових філософських поглядів, відкриття хімічної формули, винайдення нового кулінарного рецепту, самовдосконалення характеру і т.д. Специфічною властивістю творчого процесу, продукту, та особистості являється їх оригінальність. Основним джерелом творчості є прагнення людини до самовизначення та самоактуалізації [3, с. 80-98].

Прояв творчої активності особистості визначається умовами соціального оточення та загальними закономірностями розвитку творчої особистості. У процесі професійного становлення майбутнього працівника визначальну роль має особистість професіонала, на яку орієнтується початківець. Для розвитку творчого потенціалу особистості оптимальним є «середній» рівень опору оточення та заохочення особистості.

Творча особистість повинна добре знати обрану сферу діяльності. Однак однією із особливостей творчості є те, що початківці бувають більш продуктивними, ніж спеціалісти з досвідом, особливо у випадку, коли професійні завдання є новими і невідомими. Творча особистість часто не знаходить підтримки, коли починає навчатись. Немає таких освітніх підходів, які б цілком підтримували прагнення людини думати по-новому, створювати власні принципи, закони руху творчої думки [3].

Для прояву творчої активності особистості в контексті професійної діяльності найважливішими є три інтелектуальні здатності: синтезувати ідеї (унікати звичного способу мислення, бачити проблеми в новому світлі); аналізувати та відбирати ідеї (які, є ціннішими, за які варто братись, а за які ні); уміння переконувати інших у цінності своїх ідей (продаж творчої ідеї). У розвитку визначених творчих здібностей проявляються також негативні тенденції. Якщо професіонал розвиває багато ідей, він не завжди може оцінити та

відібрати кращу, змусити ідеї працювати. Критичність мислення надзвичайно важлива для творчої активності, однак надмірна критичність не дозволяє полюбити ідею, побачити її переваги. Вміння переконувати людей (продавати ідеї) не завжди пов'язане з умінням визначати ціну ідеї [11].

Розглядаючи індивідуально-психологічні аспекти творчих людей, Я.А. Пономарьов, прийшов до висновку, що на рівні протікання психологічних процесів творчим людям, повинні бути притаманні такі риси:

- * цілісність, синтетичність як властивості сприйняття, здатність побачити те, чого не бачать інші, певні перцептивні особливості, пов'язані з високою чутливістю до субсенсорних подразників;

- * певні особливості пам'яті, що проявляються в швидкому засвоєнні головного і в легкому забуванні другорядного, в здатності пригадати несуттєву дрібницю; пам'ять на рідкісні в повсякденному житті слова, образи, факти;

- * здатність помічати багатозначність слів, відчувати певні підтексти;

- * швидкість, гнучкість, оригінальність, відкритість мислення, вміння узагальнювати явища, не пов'язані між собою видимим чином [9].

Для творчої діяльності потрібне певне оточення, що підтримує і винагороджує творчі ідеї. Кожна епоха робить людей більш чутливими до тих чи інших ідей, дає людині ті чи інші можливості самореалізації. Можна мати все необхідне для творчості, внутрішні ресурси творчого мислення, але без підтримки оточення (суспільного форуму ідей) творчий потенціал може так ніколи і не проявитись, або ж діяльність талановитої людини залишиться непоміченою. Визнання творчої особистості залежить від культурної та духовної атмосфери в суспільстві.

Динаміка творчого процесу є дуже драматичною. У діяльності постійно виникають проблеми, оскільки упродовж творчого процесу цілі, плани, задуми ускладнюються, а сама особистість дедалі більше підпорядковується новим професійним цілям та їх досягненню. Особистість стає все більш обізнаною, її професіоналізм зростає. При цьому можуть загострюватись стосунки з іншими членами професійної спільноти, оскільки високий професіоналізм творчої особистості породжує її незадоволення станом справ у професійній сфері. Іноді саме ці суперечності між особистістю та професійним оточенням викликають бурхливі і несподівані емоційні реакції, гострі конфлікти, відхилення від загальноприйнятих норм, незвичайну професійну поведінку, а разом з тим – творчу продукцію [18].

Особистість у поєднанні із творчою активністю залучає у своє професійне середовище нову інформацію з інших сфер діяльності, тим самим вона трансформує свою діяльність, включає нові пізнавальні здібності, розвиває нові особистісні риси, змінює свою мотивацію. Професійне ж оточення контролює її діяльність, оцінює, проводить вибір нових ідей, формує професійну сферу діяльності як частину суспільної культури. Через творення традицій відбувається збереження і передача продуктів творчості іншим поколінням. Незвичайний професійний талант творчої особистості може переорієнтувати всю сферу діяльності.

Вияв творчої активності пов'язаний з різними особистісними властивостями людини. Відтак вельми цікавим для нас був вияв взаємозв'язку між швидкістю прийняття рішень та їх оригінальністю.

У дослідженні, у якому взяли участь студенти I-го курсу (28 осіб) та III-го курсу (32 особи) ЛДУВС віком від 17 до 21 року були використані наступні психодіагностичні методики: багатофакторний особистісний опитуваль-

ник (FPI); стислий варіант тесту Торренса – субтест “Завершення картинок” (Complete Figures), методика «Інтелектуальної лабільності».

Аналізуючи отримані дані за цією методикою, виявилось значне розходження між показниками оригінальності та унікальності студентів I-го та III-го курсів. Варто зазначити, що студенти III-го курсу на відміну від I-го здатні швидше проявити активність для виконання певного творчого завдання. Це пов'язано з тим, що на I-му курсі нижчий рівень мотивації і обмеженості інтелектуального потенціалу, ніж на третьому. Вони не здатні адекватно, швидко і миттєво реагувати на життєві події, їм важче переключитися з одного виду діяльності на інший, а відповідно це і послаблює гнучкість в реалізації мети, яку поставили перед собою. Студентам третього курсу на відміну від першого більше притаманна здатність висувати ідеї, які відрізняються від загальновідомих, загальноприйнятих, твердо установлених. Тобто вони характеризуються високою інтелектуальною активністю. Оскільки оригінальність розв'язання завдання передбачає здатність уникати легких, явних і нецікавих відповідей. Тому, особливо значимою для прояву їхньої оригінальності є наявність внутрішньої мотивації, яка підтверджує особистісну незалежність індивіда. Про такі результати свідчить і шкала «Унікальність», яка вказує на те, що кожний студент є по-своєму унікальною, неповторною, творчо-активною особистістю. Вони є цілком самостійними, незалежними один від одного та вміють проявляти творчі здібності, схильність використовувати символічні, асоціативні засоби для виразу своїх думок, вміють “в простому бачити складне, а в складному – просте”. Для них особистісна креативність – це сила прояву індивідуальності, ступінь її вираженості. Тому очевидним є те, що творча активність проявляється в індивідуальних відмінностях і являє собою виразну оригінальність як бажання бути «самим собою». Чим сильніше бажання «бути собою», тим сильніша внутрішня мотивація та прагнення до незалежності.

Виявлено прямий кореляційний зв'язок між рівнем швидкості та шкалою «фемінність-маскулінність» ($r=0,21$, де рівень значимості = 0,01). Тобто, чим вищі показники за рівнем швидкості, тим вищі показники маскулінності.

Отже, дослідження показало, що більшість респондентів є цілком самостійними, незалежними, проявляють творчі здібності, схильні використовувати символічні, асоціативні засоби для висловлювання своїх думок, вміють «в простому бачити складне, а у складному – просте». Для них особистісна креативність – це сила прояву індивідуальності, ступінь її вираженості.

З іншого боку, творча активність у навчально-виховному процесі характеризує низку мотиваційних сил особистості студента, що проявляються у готовності до здійснення професійної діяльності, яка потребує творчого підходу, передбачає вирішення нестандартних творчих завдань, подолання звичних норм та способів дій; застосування креативних методів роботи у професійній сфері; виражає готовність до самовдосконалення, реалізації творчого потенціалу, самостійності, ініціативності, винахідництва, інноваційної діяльності.

Творча активність сприяє, по-перше, інтенсифікації навчально-виховної діяльності; по-друге, усвідомленню значущості обраної професії; по-третє, підвищенню рівня професійної підготовки; по-четверте, формуванню впевненості у професійній придатності (адекватна самооцінка).

Проведене теоретичне та емпіричне вивчення досліджуваної проблеми засвідчило, що головною передумовою успішного оволодіння професією є формування позитивної професійної спрямованості на здійснення творчо-

забарвленої професійної діяльності. Творча «забарвленість» усіх компонентів навчально-виховного процесу при оптимальних умовах його організації закономірно забезпечує продуктивний результат навчання й самовиховання, що сприяє реалізації творчих резервів і самоактуалізації особистості.

Творчі особистості почувають себе комфортно у складних невизначених ситуаціях, вони, на відміну від загалу, не поспішають виносити категоричні оцінки, уникають стереотипних суджень, відзначаються здатністю оперувати нечітко визначеними поняттями. Тому, творчою можна розглядати особистість, здатну до постановки та оригінального вирішення задач з високим рівнем мотивації до реалізації своїх ідей. Серед важливих психологічних особливостей, які повинні бути притаманні творчій особистості психологи відзначають: незалежне мислення, свіжість та цілісність сприйняття, інтуїцію, в особистісному аспекті виділяють: оригінальність, ініціативність, безпосередність, чесність, працездатність, ентузіазм, високу самооцінку.

Таким чином, творчість суттєво впливає на ефективність процесу самоактуалізації особистості. Адже в результаті дослідження з'ясувалося, що наявність креативності не обов'язково припускає високий рівень творчої активності, але утрудненою, і навіть неможливою стає ефективна творча активність з нетворчою спрямованістю особистості.

У подальших дослідженнях варто звернути увагу на мотивацію студентів до творчої діяльності, в тому числі і самомотивацію. Оскільки мотивація до творчої діяльності це тенденція, яка певною мірою залежить від оточення та соціальної підтримки. Особливу увагу слід звернути на вивчення основних мотиваційних тенденцій особистості: мотивація до успіху та уникнення невдач. Творча мотивація особистості тісно пов'язана з мотивацією до досягнення успіху та прагненням до порядку.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Богоявленская Д.Б.* О предмете и методе исследования творческих способностей / Д.Б. Богоявленская // Психол. журнал. – 1995. – Т. 16. – № 5. – С. 49–58.
2. *Богоявленская Д.Б.* Пути к творчеству / Д.Б. Богоявленская. – М. : Знание, 1981. – 96 с.
3. *Богоявленская Д.Б.* Интеллектуальная активность как проблема творчества / Д.Б. Богоявленская. – Ростов-на-Дону, 1983. – 173 с.
4. *Гаврилюк В.Ю.* Творча активність старшокласників як психолого-педагогічна проблема / В.Ю. Гаврилюк // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Зб. наук. праць. – Вип. 8. – Кн. 1. – К., 2005. – С. 95-100.
5. *Коваленко Т.В.* До питання про творчу активність особистості / Т.В. Коваленко // Наукові записи психолого-педагогічного факультету: Зб. статей. – Ч. II. – Полтава, 1997. – С. 115–117.
6. *Клименко В.В.* Психологія творчості / В.В. Клименко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 480 с.
7. *Моляко В.О.* Концепція виховання творчої особистості / В.О. Моляко // Радянська школа. – 1991. – №5. – С. 47–51.
8. *Моляко В.О.* Концепція виховання творчої особистості / В.О. Моляко // Радянська школа. – 1991. – № 4. – С. 47–51.
9. *Музика О.О.* Характеристика основних типів мотивації творчої активності технічно обдарованих підлітків / О.О. Музика // Духовність як основа консолідації суспільства. Міжвідомчий науковий збірник. – К.: Інститут “Проблеми людини”, 1999. – Т.16. – С. 348 – 353.
10. *Мороз Ю.В.* Творча активність особистості і закономірності її розвитку онтогенезі / Ю.В. Мороз // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 4. – С. 58 – 60.

11. Ниренберг Дж. И. Искусство творческого мышления / Дж.И. Ниренберг. – Минск : Попурри, 1996. – 240 с.
12. Пономарёв Я.А. Психология творчества и педагогика / Я.А. Пономарев. – М. : Педагогика, 1976. – 280 с.
13. Развитие творческой активности школьников // Под ред. А.М. Матюшкина. – М. : Педагогика, 1991. – 156 с.
14. Роменець В.А. Психологія творчості / В.А. Роменець. – К.: Либідь, 2004. – 288 с.

Крукеницкая О. Я. ПРОЯВЛЕНИЕ ТВОРЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ ЛИЧНОСТИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассматривается понятие творческой активности личности, источники, виды и проявление ее в профессиональной деятельности. Раскрывается суть подходов к пониманию природы творческой активности личности и освещены результаты эмпирического исследования творческой активности у студентов.

Ключевые слова: креативность, творчество, творческая активность, творческая деятельность, самоактуализация.

Krukennytska Olga. EXPRESSION OF THE CREATIVE ACTIVITY OF PERSONALITY IN PROFESSIONAL ACTIVITIES

The article describes the concept of creative activity of personality, sources, types and expression of creative activity in professional activities. In the article we traced the essence of approaches to understanding the nature of the creative activity of personality. Also, we examine and highlight the results of empirical research of the creative activity of students.

Keywords: creativity, creative activity, creative action, self-actualization.

УДК 159.9

Кудрявцев В. Т. (г Москва)

**РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ
И ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ДОШКОЛЬНИКОВ**

В статье дается определение детского творчества и воображения ребенка-дошкольника. Описывается социокультурный контекст развития творческой деятельности, эстетического воспитания в дошкольных образовательных учреждениях. Определяются пути развития художественно-творческих способностей детей.

Ключевые слова: дошкольник, творческие способности, эстетическое воспитание.

Видимо, не нужно быть профессиональным психологом, чтобы уловить главное отличие детского творчества от взрослого. Творениям взрослых людей присуща новизна, оригинальность, значимость и полезность для всего общества или его отдельных групп. Этими свойствами за редкими исключениями не обладают продукты детского творчества. Ребенок не изобретает языковых и нравственных норм, научных понятий и приемов труда, т.е. в обычном смысле слова не создает ничего нового. Все это коллективно выработанное наследие культуры существует еще до ребенка и является «новым» лишь для него. Однако освоить созданное человечеством он может только усилием и трудом собственной мысли, собственного воображения. Ребенку предстоит как бы переоткрыть то, что уже вписано в орбиту общественного опыта людей, воспроизвести некоторые существенные черты их творческого поиска, который в итоге привел к созданию всей системы предметов культуры.

В психологии принято различать творчество как «открытие для других» и творчество как «открытие для себя»¹. В первом случае цивилизация

¹ Кудрявцев В.Т. Психология технического мышления. М., 1975.